

Uluslararası
Uygur Araştırmaları Dergisi
2017/9

ZORDUN SABİR'İN ANAYURT ROMANINDA SOSYAL YAPI

Social Structure in the Zordun Sabir's Anayurt Novel

Derya ERSÖZ*

Özet

Çağdaş Uygur edebiyatının önemli temsilcileri arasında yer alan Zordun Sabir, kaleme aldığı eserleri ile gerek dil gerekse üslup açısından büyük başarılar imza atmıştır. Birçok yazın türünde eser vermiş, yurt içinde ve dışında çeşitli ödüllere layık görülmüştür. Genellikle gerçek olaylardan yola çıkarak yazdığı roman ve hikâyelerinde psikolojik tahlillere yer verirken Uygur toplumunun sosyal yapısını da gözler önüne sermeyi ihmal etmemiştir. Bu çalışmada; Zordun Sabir'in Anayurt adlı romanında konu edilen ve 1940'lı yıllarda gerçekleşen milli mücadele döneminde Rusya ile Çin arasında kalan Uygur toplumunun sosyal yapısının nasıl ortaya koyulduğu incelenecektir. Böylece edebi düzlemde ortaya çıkmış olan sosyal yapıdaki çarpıklıkların nedenleri ve sonuçları daha iyi anlaşılabilir.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş Uygur Edebiyatı, Zordun Sabir, Anayurt, sosyal yapı.

Abstract

Zordun Sabir, who is one of the important representatives of Contemporary Uyghur Literature, has accomplished great success with his works in terms of language and literary style. He has shown himself in many kinds of literature and has been awarded various awards both at home and abroad. He did not ignore the social structure of the Uyghur community while giving psychological assessments in the novels and stories he wrote out of real events. In this study; it will be examined how the social structure of Uyghur society between Russia and China is revealed during the national struggle that took place in 1940's year, which is mentioned in the novel of Zordun Sabir's Anayurt. Thus, the causes and consequences of the distortions in the social structure that emerged in the literary plane will be better understood.

Keywords: Contemporary Uyghur Literature, Zordun Sabir, Anayurt, social structure.

Giriş

Uzun yıllar boyunca bir tarafta Çin baskısı diğer tarafta derebeyleri ile mücadele eden Uygur Türkleri, on dokuzuncu yüzyıl sonları ve yirminci yüzyıl başlarında dünyada meydana gelen birtakım sosyal ve siyasal değişimlerden etkilenerek kurtuluşun çarelerini aramaya başlamış ve maruz kaldıkları zulümleri destan, şiir, roman, hikâye gibi edebi yaratmalarda da dile getirerek seslerini duyurmaya çalışmışlardır. Bunlar arasında yirminci yüzyılın ikinci yarısında kaleme aldığı eserleri ile ses getiren Zordun Sabir de yer almaktadır. Yazın hayatına 1961 yılında "Tarım" dergisinde yayınlanan bir şiiri ile

* Doktora öğrencisi, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Halkbilimi Anabilim Dalı, İzmir-TÜRKİYE, E-posta: ersoz.derya@hotmail.com.

başlayan Sabir, Kültür Devrimi nedeniyle sürgün edilmiş ve 70'li yıllara kadar eser verememiştir. (Ömer 2001: 19) Senaryodan akademik yazılara kadar birçok yazın türünde eserler veren yazar büyük bir başarı yakalamış, yurt içinde ve dışında çeşitli ödüllere layık görülmüştür. (Sultan 2002: 195) Abdurehim Ötkür gibi O da genellikle yaşanmış olaylara yer verdiği eserlerine belgesel niteliği kazandırmış, roman ve hikâyelerinde ortaya koyduğu sosyal yapının yalnız edebî değil sosyolojik açıdan değerlendirilmesine de imkân sağlamıştır. Çünkü Çağdaş Uygur edebiyatında tarihî roman demek, bir anlamda tarihi gerçekleri estetik bir şekilde tekrar ortaya koymak demektir. Abdurehim Ötkür bu görüşü İz romanın giriş kısmında önemle vurgular: *Tarihî roman hem gerçek tarih, hem de bir edebî eserdir. O tarih ile sanatın bir bütünlüğüdür. Tarihî roman, öncelikle tarihî gerçeklik üzerine oturtulmalıdır. Böyle bir eser yazardan bir kere tarihçi olmasını ve tarihten sıyrılarak roman sanatıyla uğraşmasını ister. Ben tarihî romancılığında bu ilkelere uydum.*(Ötkür 2006:6) Yazarların tarihi gerçekleri olduğu gibi ortaya koyma istekleri kaleme aldıkları eserleri hem konu hem de kahramanları bakımında yarı kurgusal yarı gerçek bir şekle sokar. Zordun Sabir, Anayurt romanında; hem Muhtar Bay, Nuri gibi kurgusal, hem de Ahmetcan Kasimi, Alihan Töre, Abdülkerim Abbasof, Gani Batur gibi gerçekte yaşamış ve tarihin seyrini değiştirmiş şahsiyetleri kahraman olarak seçmiştir. (Berki 2013: 72)

Bu çalışmada; Zordun Sabir'in Anayurt adlı romanında konu edilen ve 1940'lı yıllarda gerçekleşen millî mücadele döneminde Rusya ile Çin arasında kalan Uygur toplumunun sosyal yapısının nasıl ortaya koyulduğu incelenecektir. Yazar bir yandan özgürlük için mücadele eden insanların savaş meydanındaki gayretlerini anlatırken, diğer yandan özel yaşantılarını da tüm ayrıntılarıyla gözler önüne sermeyi ihmal etmemiştir. İncelememiz: aile kurumu, eğitim, ekonomi ve din olmak üzere dört başlık altında yapılacaktır. Bunlar toplumları ayakta tutan temel unsurlardır. Böylece romanda konu edinen Uygur toplumunun içine düştüğü sıkıntılı durumun nedenleri ve sonuçları daha iyi anlaşılabilir ve yazarın muhteva bakımından elde ettiği başarı ortaya koyulacaktır.

1. Aile Kurumu

Toplumun çekirdek yapısı olan aile kurumu bireyin ve toplumun her yönüyle sağlıklı bir yaşam sürmesinde belirleyici faktördür. Kişi, bireysel bütünlüğünü aile içerisinde tamamladıktan sonra ancak toplumsal bütünlüğün bir parçası olabilir. Eğitimden beslenmeye, kadın ve erkek rollerinin belirlenmesinden nüfus planlamasına kadar her bilgi önce aile içerisinde öğrenilir. Sağlam bir temelde yetişen birey daha sonra toplumun birlik ve beraberliğinin, refahının bir parçası olarak ona katkı sağlayacaktır. Anayurt romanında sosyal yapıyı incelemeye de bu sebeple aile kurumundan başlayacağız. Yazar Zordun Sabir romanda aile kurumuna, kişilerin psikolojik tahlillerine, kadın ve erkeğin ailedeki rollerine, çocuğun eğitimine ve akrabalık ilişkilerine geniş ve ayrıntılı bir şekilde yer vermiştir.

Öncelikle romanda erkek egemen bir toplum karşımıza çıkmaktadır. Ancak iş gücü, erkek egemen toplumlarda görüldüğü üzere büyük oranda erkeklerin omzunda değildir. Kadın ve erkek, aile geçimini sağlamak için birlikte çalışmakta bunun yanı sıra aile içerisindeki tüm iş gücü kadının omuzlarına bırakılmaktadır. Yazar, roman kahramanlarından Reyhan'ın gözünden bu durumun yarattığı sıkıntıyı açıkça ortaya koyar:

Yazın erkeklerle beraber tarlada çalışıyor, sürgüne koşulan ata biniyor, tarlanın sulama kanalını yapıyor, çalaları biçip bağlıyor, bağlam ediyordu. Harmanın en son ürünleri eve taşınıncaya kadar her tane tahıl, her bağlam ot, saman, yonca onun dikkatinden kaçmıyordu. Bacakları yara olunca gece sabaha kadar uyumuyordu. Tezek kurutmak, gübre yaymak, tavuklara kümes, büyük teknede sallanarak hamur, ekmek yapmak için komşu evlerine gidip süt istemek, tandırı tezek, samanla ateşlendirip, ekmek hamuru hazırlamak, hatta bir tabak

suju, kolluk, kısıkaçları tandır başına taşımak, tandırın bacasını kapatmak... Bu gibi işlerin hepsini kendisi yapıyordu. Erkekler bu işlerle ilgilenmiyordu. Ev işi, tarla işi hepsi annenindi. Anneler ağlamak, erken ölmek için yaratılmışlardı. Erkekler ise eğlenmek, gülmek için... Ah, anne olmak ne kadar da zordu! (Sabir 2000: 37)¹

Aynı durum, roman içerisinde bir kez de Reyhan'ın eşi Ziyavdun'un gözünden anlatılır:

Reyhangül bugün taraça kenarında durup öne doğru eğilerek büyük bir tekne dolusu hamuru kıvranarak yoğuruyordu. Ziyavdun küçük kızını dizine almış, Reyhan'ın zayıflayıp solmuş yüzüne, ince ellerinin hamur yoğurmasına, büyük hamuru devirdiğinde boyun damarlarının kabarmasına, ayaklarının titreyişlerine bakarak oturuyordu. Ömürlük eşini yaşamın zorluklarından kurtarmak istiyordu ama çaresizdi. Hamuru erkek yoğursa tavuğu arabaya katmış gibi gülünç bir şey olurdu. Ya hamuru evirip çevirip yardım ederse? Hayır, Tarancı erkekleri kazan başına asla yaklaşmazdı, bu bir rezaletti! Tıpkı sokakta çırılçiplak dolaşmak gibi bir şey olurdu. Ocağa gübre yakıt dayatmış, saman katılan tezek yanarak mangala yayılıyordu. Onu mangalın içine sokabilirdi ama bu da kadınların işiydi. Öyle yaparsa hatununa kendi eliyle makyaj yapmış gibi olur, bu da oldukça alay konusu bir şey kabul edilirdi!

"Ateş dışarı sıçradı hatun!"

Reyhan, kumaş terlik giyen ayağıyla ateşi yerine koydu. Dışarıdan Bera koşarak girdi:

"Anne, buzağı ineği emiverdi!"

"Buzağıyı bağla kuzum, hamuru sıcak taraçada demlendirdikten sonra hemen inek sağarım."

Beş tandır ekmek yapmak Reyhan için zordu ama Ziyavdun'a göre bir şey değildi. Buzağıyı bağlayıp ineği sağmak da onun için bir şey değildi. Kızı ağladı.

"Kızını teselli etsene hatun!"

"Oyuktan ekmek alıp verin, tahta başında kaymak da var, yedinin!"

"Ne diyorsun sen!"

"Bir elimi on el yapamam ya! Böyle oturarak bakacak mısınız?"

"Hatun mu ol diyorsun?"

"Yaz boyunca buğday bağlayıp tarla sürüp ekin biçsem erkek oldun demiyorsunuz da, şimdi çocuğa kaymak yedirdiğiniz için... Aman Allah'ım!"

Ziyavdun eskisi gibi güldü. Nasıl olduysa o, bugün çocuklara baktı. Bera ile Dera annesine yardım edip tandıra odun saldı, hazırlanan ekmek hamurlarını tandır başına taşıdı. Küçük oğlunun sünnet düğünü için Muhtar Bay'ın verdiği üç koyun, bir kuzuya yem verdi, eve ırmaktan su taşıdı. Hava karardığı zaman bu iki çocuk çit yapmak için takırdatarak kazık kaktı. Ziyavdun bugün ne var ki Reyhan'ı daha bir dikkatle izledi. O, tan vaktinden önce kalkmış, şimdi karanlık olmuş ve o saate kadar durmadan çalışmıştı. Şehre götürmek için yaz boyunca kuruttuğu elma, kavuk kakları, domates, biber, tasma et, bir çuval un, onca sukabağında yağ, içine yün sokup diktiği bez örtülü yorgan ve şilte, saman sokup diktiği yastıklar, bay ağalarıyla didişerek Kışlaktam'dan birçok çuval yün getirip bastırıldığı güllük kilimler, dikilen giysi ve toplanan odun tezek... Bunların hepsi Reyhan'ın emeklerinin meyvesiydi. (Sabir 2000:64-65)

Zordun Sabir'in psikolojik çözümlemedeki en büyük başarılarından biri aynı durumu farklı bakış açılarıyla dile getirmesidir. Yukarıdaki iki örnek kadının ailedeki görev ve

¹ Romanın Türkiye Türkçesine aktarılmış yayını bulunmamaktadır. Alıntılanan kısımlardaki aktarmalar tarafımızca yapılmıştır.

sorumluluklarını hem erkeğin hem de kadının gözünden yorumlar. Böylece toplumsal olarak yaratılan kadınlık rolünün nedenleri ve sonuçları sosyolojik ve psikolojik açıdan ortaya konulur. Erkek, toplumsal kabuller daha doğru ifadeyle çeşitli tabular sebebiyle kadına ev işlerinde yardım edememektedir. Ancak aynı durum kadının ev dışında çalışmasına mani olmaz. Erkeğin kas gücüyle daha kolay yapabileceği işleri kadının yapması ayıp kabul edilmez. Bu algının beraberinde getirdiği sonuçlardan biri kadına yönelik aile içi psikolojik şiddetin normalleşmesidir. Kadının erkekten daha fazla sorumluluk alması ve iş gücü bakımından daha fazla emek sarf etmesi onun fiziksel olarak daha yorgun ve böylece ruhsal olarak daha mutsuz olmasıyla sonuçlanmaktadır. Ancak mutsuz olmasının tek sebebi bu değildir. Diğer önemli bir sebep de erkeğin eğlenceye olan düşkünlüğüdür. Romanda anlatılan toplumun ahlaki olarak en çarpık taraflarından biri de erkeğin bu özelliğidir. Eğlence meclisleri yalnızca hoşça vakit geçirilen bir toplantı olarak kalmamakta, bu uğurca bolca zaman ve para harcanmakta, ayrıca karşımıza kadın düşkünü bir erkek tipi çıkmaktadır.

Geceleri mahalleden tanıdığı insanların evlerine gizlice girip evli kadınlarla birlikte olan Muhtar Bay bunun an bariz örneğidir. Kendi kardeşi olan Ziyavdun'un eşi Reyhan'a dahi tecavüz etmeye yeltenmiş, kadın karşı koyup bir süre sonra vefat edince yaptıklarından pişman olarak şunları söylemiştir:

"Nice kadının koynuna girdim. Kapılarını bozup evlerine girdiğimde, benim Muhtar Bay olduğumu bilip sessizce beni tatmin eden o kadınları küçümsemiştim. Tavanlarının penceresinden kuşağımı bağlayarak indiğimde "Size bir zahmet" diye beni sımsıkı kucaklayan genç gelinleri cariye gibi azarlıyordum..."(Sabir 2000:b86)

Muhtar Bay'ın bu sözleri, toplumun mevcut ahlaksızlığı ne derecede kabullendiğinin bir göstergesidir. Ziyavdun, oğlu Nuri'nin mahallede kalmak istemeyişinin, burada arkadaş edinmeyişinin nedenini açıklarken bunu kendi kendine itiraf eder:

Yazın güzel akşamlarında, köy çocukları tutkularından neler yapmaz ki? Bazen genç karı kocaların penceresini dikizlerler, bazen başak bahçesi ve kavun tarlasına gizlice girerler. Onların konuştukları şeylere bir bak! Muhtar Bay'ın geceleri kimin evine girdiği, ev sahibi eşinin nazları, erkekler arasındaki metres yarışması, kıskançlık kavgası, kadınların ırmak kenarındaki küfürleri, atlar, öküzler, köpekler, horozlar konusundaki uzun uzadıya tartışmalar, hatta sonrasındaki dövüşmeler... Oğlu bunların hangi birini beğensin? Nuri boş zaman bulunca kitap okuyor, düşünüyor, konuşursa başkasının bilmediği büyük işleri konuşuyor. (Sabir 2000: 27)

Gerek kadınların kendilerine yapılan cinsel şiddeti neredeyse hoş görececek duruma gelmeleri, gerekse erkeklerin birbirlerinin hanelerine musallat olmayı âdet haline getirmeleri toplumun ahlaki yapısını büyük ölçüde bozmuştur. Böylece hem aile içinde hem de sosyal ortamda huzur ve güven kalmamış, toplumsal çöküş hızlanmıştır.

Toplumda çok eşlilik hâkimdir. Özellikle varlıklı erkelerin birden fazla eşi bulunmaktadır. Dinî nikâhın geçerli sayıldığı, boşanmanın da erkek kontrolünde olduğu görülmektedir.

Hayalinde ona seslenip "Ziyek'i bırak, benimle evlen. Küçük hatun olmak istemezsen büyük hatun ol. Akbaş Gülnisa Büvi'yi altı çocuğuyla birlikte üç talak etmeye razıyım" diye yalvarıp yakınıyordu. (Sabir 2000:62)

Muhtar Bay'ın zihninden geçen bu düşünceler bize kuma kadınlar arasında bir hiyerarşi olduğunu göstermektedir. Bunların yanı sıra kadınların uğursuz sayıldığını da Ziyavdun'un şu sözlerinden anlıyoruz:

"Hey Reyhan, kadınların gözü de, sözü de uğursuzdur. (Sabir 2000: 29)

Romanda genel olarak erkeğe karşı itaatkâr ve yumuşak başlı köylü kadın portresi çizilmiştir. Giyim tarzı ve davranış şekilleri Batılılar gibi değildir. Türk ananesiyle birlikte Doğulu yaşam tarzını yansıtır. Bunun karşısında romanda şehirli ve Batılı olmaya özenmiş kadın yer alır. Bunlar gerek giyim kuşamıyla gerekse davranışlarıyla albenili kadınlardır. Nazarhan Hoca'nın en küçük hanımı bunlardan biridir. Şöyle tasvir edilir:

Hocamın genç, güzel eşi Epriz Büvi, başına zarif püskülleri olan Fransız şapkası, üzerine de Fransa'nın en yeni model giysisi, değerli yün kumaştan dikilen beli dürmeli, yakası açık, uçları saçık kışlık palto, ayağına açık kırmızı, yüksek ökçeli çizme, ellerine deri eldiven giymiş vaziyette poz vermişçesine gülümseyip dimdik duruyordu. Hocam kendisinden yirmi iki yaş küçük olan, zengin tüccar babasıyla birlikte Taşkent, Ornborg, Moskova, Berlin, Paris'i gezerek gözü açılan, yaşam ve tefekkür adetlerinde Uygurların saflığını bırakıp yapmacık tavırlarla dürüst adamları inandırma alışkanlığını geliştiren, ince, ak yüzlü bu eşini çok seviyordu. Hocam dört kez evlendi. Öncekilerinden çocuk sahibi oldu ancak yeterince mutlu olamadı. Süslenmeyi seven bu güzel eşinden çocuğu olamasa da yaşamının tadını çıkarıyordu. Bu eşinin tüm hareketleri, gülüşü, konuşması, işvesi, cilvesi bambaşkaydı. Hocama esrareniz ve zevkli geliyordu. Başka eşleri sadece korkmayı, utanmayı, ne dese yapmayı biliyordu. Onlar hocamı asla rencide etmezler, böyle olunca hocamın hoşuna gitmezlerdi. Bu eşi ise hocamın sözünü dinliyor ama bildiğini yapıyordu. Hocamın boynuna elleriyle sarılıp cilveli bir şekilde "Siz öyle dediniz ama ben böyle yaptım?" der, güzel, çekici gözleriyle hocamın gözlerine bakardı. Hocam birden sakinleşerek: "Hey şeytan!" demekle yetinirdi. (Sabir 2000: 126-127)

Genel olarak Türk edebiyatının ana temalarından biri olan Doğu-Batı çatışması Anayurt romanında da işlenmiştir. Bir taraftan dört kadınla birden evlenerek Doğulu düşünce yapısını sergilerken diğer taraftan Batılı olanı çekici bulan erkeğin yaşadığı zihin karmaşası toplum psikolojisini olumsuz yönde etkilemektedir.

Kadın sosyal yaşamda erkekle iç içe değildir. Eğlence meclislerinde yer almazlar. Erkeklerden daha fazla çalıştıkları için kendilerine zaman ayırmaları da zorlaşır. Ancak Epriz Büvi misafir ağırladığı bir ortamda karşımıza şu şekilde çıkar:

Epriz Büvi bu sefer bambaşka süslenmişti. Britanya'nın yün kumaşından dikilen göğsü açık, uzun kollu, saçma etekli siyah gömlek, başına yamuk bir biçimde şapka giymişti. Boynundaki kolyenin gül işlenmiş elmas gözü, azıcık görünen iki göğsünün ortasındaydı. Onun hemen altında iri, yeşil gözlü altın kolye vardı. Dürülen bileklerinde Fransa'da işlenen çift bilezik, altın saat, parmaklarında yakut gözlü yüzükler ışıltıyordu. O, cesur bir tavırla ve Rusça:

"Dobri večir" deyince, misafirler yerinden kalkıp gülümsediler. O, ıslıl ıslıl parlayan bedenini gösterip kıvrınarak ince ellerini misafirlerle tokalaşmak için uzattı.

"Harika, harika bir anlayış!" dedi Azimetof, onun ellerini sıkarak: "Erkeklerle el sıkışıp selamlaşan bir Uygur kızını ilk kez görüyorum!"

"Dans etmeye de mahir!" dedi Mensur Efendi, gülerek: "Hocamın teşebbüsleri, yaşam tarzı da modadır. Uygur hayatının yeni, çağdaş örneğini sadece hocamın evinde bulabilirsiniz. Musabayof, Sabır Hacıyoflar Uygur hayatına Avrupa sanayisi, Avrupa ticaret düşüncesi ve fen eğitimi örneklerini getirdi. Düşünce ve yaşamını değiştirmede kimse hocamın önüne geçemez!" (Sabir 2000: 133-134)

Avrupalı giyinişi ve davranışlarıyla beğeni toplayan kadın, misafirleri ve eşi tarafından övülür. Uygur Türklerinin alışkın olmadıkları bu yeni yaşam tarzı daha önce de belirttiğimiz üzere şehirli ve varlıklı kesim tarafından uygulanmaya başlanmıştır.

2. Eğitim

Eğitim; bireye doğru bilginin doğru şekilde öğretilmesi yani hem teoride hem de pratikte bunun ona kazandırılmasıdır. Doğumla birlikte ailede başlayıp okulda ve toplumsal yaşamda süregelen ve insanın ancak ölümüyle tamamlanan bir süreçtir. Toplumsal bütünlüğün, refahın, yüksek medeniyet seviyesinin yakalanabilmesi için toplum fertlerinin iyi eğitim görmesi şarttır. Aksi takdirde cahil bir nesil yetişecek, medeniyet seviyesi düşecek, toplumun birlik ve beraberliği bozulacak ve başka toplumların hâkimiyeti hüküm sürmeye başlayacaktır. Anayurt romanında bahsi geçen insanların içinde buldukları sıkıntı durumunun başlıca sebeplerinden biri eğitimsiz olmalarıdır. Toplumda okuma yazma bilenlerin sayısı yok denecek kadar azdır. Bu durum, mahallede hırsızlık olduğu için beye şikâyet dilekçesi yazacakları kısımda açıkça dile getirilir:

"Mira Kadı'nın dediğini yapalım!" dedi mahalle imamı, gözlerini kapatıp göğsüne düşen bembeyaz sakalını parmaklarıyla sıvazlayarak. "Şeng Duben atamıza yazalım, başkan atamıza yazalım..."

"Kim yazacak? Kime yazdıracağız" dedi mahallenin en zengin adamı, böbürlenip kısa sakalını avuçlayarak: "Siz yazın imam, Mira Kadı söylesin!"

"Öyle olsun, hadi yazın imam hazretleri!"

"Ben okumayı biliyorum, ama yazmayı bilmiyorum!" dedi imam, üzülen. "Üstelik kâğıt, kalem de yok." (Sabir 2000:5)

Uygurların Cedit dönemi aydınlarından olan Sabir'in en büyük mücadelesi diğer bütün Ceditçiler gibi hurafelere karşı verilmiştir. Anayurt romanında da bu husus önemle vurgulanır. Mahallenin en bilgili adamı olarak imam, yani din adamı görülmektedir. Bu da eğitim sisteminin din üzerine kurulu olduğunu, ancak dini eğitimin de gereğince verilmediği gösterir. Dinin doğru anlaşılması hurafelerle engellenmiş, Allah'ın insandan beklediği en önemli işlerden biri olan okumanın değeri unutturulmuş, böylece ortaya yazı yazmayı bile bilmeyen bir din adamı tipi çıkmıştır. Yazar, Ceditçiler ile Kadimcilerin yaşadığı temel çatışmayı bu şekilde göstermiştir.

Mahallelinin aklına daha sonra Ziyavdun'un genç oğlu Nuri gelir. Şehirdeki bir okulda okuyan ve mahalledeki tek okuma yazma bilen bu çocuk dilekçeyi yazar.

Nuri'nin yazdığı dilekçeyi gören bey şaşırır:

"Kim yazmış bu mektubu?" diye sordu.

"Ziyavdun isimli bir fakirin oğlu Nuri yazmış."

"O çocuğu bana getirin!" diye buyurdu bey, düşünceli bir şekilde çenesini sıvazlayarak: "Şaşılacak bir şey değil mi bu? Lafına bak bu herifin! Hırsızların çoğalması yurdun iyi yönetilmemesinden kaynaklanır demiş!" (Sabir 2000: 12)

Eğitimin insana kazandırdığı en önemli vasıflardan biri muhakeme edebilmeyi ve yaşamı sorgulayabilmeyi öğretmesidir. Başlarına gelen sıkıntıyı kendi içlerinde çatışarak ve aralarından birini suçlu görüp şikâyet ederek çözmeye kalkışan ahalinin yanında, sıkıntının neyden kaynaklandığını görüp sorunu temeline inerek çözmeye çalışan genç bir adam örnek gösterilir. Memlekette hırsızların çoğalmasının temel nedeni kötü yönetim şeklidir. Hırsızlığın önlenmesi için de yöneticilerin kendilerini ve yönetim şekillerini düzeltmeleri gerekmektedir. Ancak Nuri, beyin de tıpkı mahalledekiler kadar bilgiden uzak olduğunu görünce üzülür. Böylece cehaletin yalnızca köylüler arasında değil yöneticiler arasında da yaygın olduğu ortaya çıkar.

Romanda, okumuş, bilgili, memleketi için her türlü fedakârlığı göze alan ideal tip Nuri'dir. Ancak o da madde ile mana arasına sıkışmıştır. Memleketi için fedakârlık ederken

duygularından arınması gerektiğini düşünür. Yazar, beyin kızı Sabiha'ya âşık olan gencin içerisinde bulunduğu ikilemi onun zihninden aktarmıştır:

O, hiçbir zaman bugünkü gibi heyecanlanmamıştı. Önündeki Sar Dağ'ının karlı zirvelerine, yamaçlarındaki çamlarına, İli Nehri'nin öbür kıyısındaki uçsuz bucaksız bozkırlara şairane duygularla baka kaldı. Git gide uzaklaşmakta olan bey otağına sık sık dönüp baktı. Orası sanki Nuri'yi çağırıyor, benim ömürlük yiğidim ol diye yalvarıyor, ona insan hayatındaki en güzel şeyi takdim ediyordu. Ama gizli bir güç onu buradan gitmeye, arkasına dönüp bakmamaya sürüklüyordu. Bu, sözün gücüydü. Nuri bu sözleri neden tekrarlayıp durmuş, yemin gibi ezberlemişti? Ezberleseydi de yemin etmemiş olsaydı keşke: "Nefsine düşkün olma, sevgiye köle olma. Bu ikisi gaye yolundaki iki engeldir." (Sabir 2000: 21-22)

İdealleri uğruna mücadele ederken âşık olup evlenmenin bir nevi zaaf veya yenilgi olduğunu ona aldığı eğitim, okuduğu Batılı yazarlar öğretmiştir. Fakat dünya zevklerinden de tamamıyla vazgeçemez. Sabiha tutsak edildikten sonra, Nuri'nin akli Sabiha'nın kendisine âşık olan kardeşi Feriha'ya kayar.

3. Ekonomi

Gerek bireyin gerekse toplumun özgür olabilmesi için gerekli şartlardan biri de ekonomik bağımsızlıktır. Nasıl ki başka birine bağımlı olarak yaşayan bir birey aklını ve vicdanını hür bir şekilde kullanamazsa, ekonomik açıdan bağımsız olmayan toplumlar da başka toplumların baskısı altında kalırlar.

Anayurt romanında ön plana çıkan temalardan biri fakirliktir. Güç şartlar altında çalışan köylüler ağır vergiler altında geçimini zor karşılarken, şehirli zenginler bolluk içerisinde yaşamaktadır. Yazar, Ziyavdun'un geçimini nasıl sağladığını şu satırlarla anlatılmıştır:

O, birkaç seneden beri oğlunu okutmak için, ekin ürünlerini karlara bulaştırıp zorlukla elde ettikten sonra dört çocuğuyla eşini binek arabasına oturtup şehirdeki sıradan zenginlerin ahırları yanındaki karanlık hem de küçük bir odalı evi, kışın üç ho buğday karşılığında kiralayıp, at arabasıyla geçinerek yaşıyordu. Köydeki geniş, rahat evi ve bahçesini bırakıp başkasının avlusunda sıkılarak günlerini geçirdi. Eşi, ev sahibinin ekmeğini yapıp bulaşıklarını yıkayıp avlusunu süpürerek kışı geçirmeye alıştı. Kendisi horoz öttüğü zaman evden çıkıp, yatsıdan sonra alaca atı ile birlikte yorgun bitkin bir hale geldiğinde eve dönüp, kar çığı taşıyıp ya da Pilici kömür ocağından kömür alıp satıp kazandığı parasının yarısını eşine teslim ederdi ve "Bunları biriktir hatun, oğlumuz şehir çocuklarının önünde sıkılmasın" derdi. Dört seneden beri böyle yaşadı. (Sabir 2000: 24)

Fakirin verdiği hayat mücadelesi yanında zenginün gününü gün etmesi iç çatışmayı beraberinde getirir. Yoksul kesim çalışarak kazanamayacağı varlığı kolay yoldan elde etmeye kalkışır. Hırsızlık, düzenbazlık artar. Bu da toplumdaki huzur ve güven ortamını bozan başka bir etkidir.

Romanda; verilen silahlı mücadelenin asıl sebebinin insanların yaşadığı ekonomik sıkıntılar olduğu da Nuri'nin ağzından aktarılır:

Nuri, silahlananların çok amaçlı, çok tabakalı olduğunu da düşündü. O, Alihan Töre'nin "İstiklal", "İslam bayrağı" gibi sözlerine de, bir kısım adamların, bayların "ticaret, sanayi, bilim ve tekniğe yönelme, Avrupai yaşamın kapısını açma" gibi sözlerine de merak duymuyordu. Belki ağır vergi, fakirlik, cahillikten kurtulamayan çiftçiler, Hitay Pazarında kepçesini omzuna alıp tir tir titreyip duran, Piliçi maden ocaklarının altında, kömür üzerinde yatıp kalkıp duran gurbetçilerin doyabilecek yemek, ısınabilecek giysi, barınabilecek ev ve geçinebilecek bir iş bulmasını, çocukluğundan beri okuma yazma bilmeden yaşlanıp giden, toprak, insan, toplum, tabiat hakkındaki konuşmaların hepsine "tövbe" diye yakasını tutarak şaşırıp kalan on binlerce, hatta milyonlarca insanın cahillik, yoksulluk, fakirlikten

kurtulmasını, her insanın kendi haklarına sahip çıkabilmesini, birileri efendi, birileri köle, birileri zalim, birileri mazlum, birileri zorba, birileri mağdur olan bu durumu değiştirmeyi, insanlardaki kaygı, gözyaşı ve haksızlıkların yok edilmesini arzu ediyordu. (Sabir 2000: 740)

Fakir köylü bu zor şartlar altında hayatını devam ettirmeye çalışırken zenginlerin bolluk içerisinde zevk ve sefa sürmeleri Nuri'yi ve onun gibi diğerlerini de isyana sürüklemiştir:

Sayırsız insan bu dünyaya ağlayarak gelip dert, hasret, kaygı, azap içinde yaşayarak öbür dünyaya gider. Bu dünyanın huzuru neden eşit olarak taksim olmamıştı? Şeng Duben'in kayınpederi, eşi, kayın biraderi altın gümüş içinde yaşıyor, istediği yere gidebiliyor, istediğini yapabiliyor, istediğine kavuşabiliyordu... Yaptıkları sadece kötülük ve vahşilikti. Elde ettikleri ise zenginlik, ihtişam ve sefahat! Bu dünya böyle alçak, rezil insanlar için mi yaratılmıştı? (Sabir 2000: 152)

Nuri aşkı ilk kez tattığında karşısına engel olarak yine bu sınıf farkı çıkar:

Sesine, çocukluk karamsarlığı, bitmekte olan fakir arzuları, sessiz feryadı sinmişti. Zengin kız ile fakir oğlan arasında mutluluk değil sadece facia olabilirdi. Fakirlerin arzusu zenginelere yabancı gelirdi. Güzel hayal meyvemiz ağaçtır, ben hayalimle mutlu olmaya alıştım. Sabiha ile Abduömer Bey'in bahçesinde değil, hayal bahçemde ömrüm boyunca beraber olayım... diye düşündü ve erken solmuş çiçek parçacıkları gibi kırıldı. (Sabir 2000: 20)

Nuri'nin ilk aşkı olan Sabiha, zengin bir beyin kızıdır. Aralarındaki sınıf farkı ikisinin de aşklarını kalplerine gömmesine sebep olur. Ancak romanın ilerleyen kısımlarında benzer bir durum tekrar yaşanır. Ancak bu kez Nuri'ye âşık başka bir zengin bey kızı olan Zeytin'e ve ailesi aradaki sınıf farkını önemsemezler. Zeytine'nin Nuri'yi görmek için köyüne geldiği kısımda şunlar aktarılır:

Fayton toz, toprak, samanlarla dolu tarla yolunda beyaz toz tozularak yürüyordu. Zeytine hayatında böyle toz içinde kalmış değildi. Kilim silkeleyeni uzaktan görürse burnunu kapatıyordu. En korktuğu şeydi.. Kirpiğine toz konmayan şehir kızı şimdi toz içinde kahkaha atıyordu. Dereden taşan sular yolları basmış, oynak atların toynaklarından, fayton çarklarından fırlayan çamurlar onun İngiliz kumaşı kullanılmış, Fransız tarzındaki yüksek kalitedeki giysilerine sıçradı. Ancak bu pis şeyler de ona kutsal gelmeye başladı. Bu yabancı köyün toprağı da, yolda çiğnenen sarı yaprakları da bir defa biçilip sonra tekrar filizlenen kır otları gibi güzel göründü gözüne. (Sabir 2000: 1460)

Zeytine'nin Nuri'ye olan aşkı ona sınıf farkını unutturmuştur. Eskiden küçümsediği ve uzak durduğu şeyler şimdi gözüne güzel görünmektedir. Böylece kutsal bir duygu olan sevgi, kibre galip gelmiştir. Nuri'nin annesi Reyhan da zengin bir aileden gelmesine rağmen kocası Ziyavdun'un şartlarına uyum göstermiş ve hayatını sıkıntı içerisinde geçirmiştir.

4. Din

Kültürü oluşturan ve toplumu bir arada tutan en önemli unsurlardan biri de dindir. İnsanların inanç dünyası onların hayata bakışlarını, yaşam şekillerini ve sosyal davranışlarını doğrudan etkiler. Bu durum olumlu olmakla birlikte yanlış yorumlandığında ters etki de yaratabilmektedir. Hiçbir dini öğretinin insanın kendine ve diğer canlılara karşı zarar verici tutum içerisinde olmasını öğütlemesi. Ancak dini kaynakların bir kenara bırakılıp yerine kulaktan dolma bilgilerin oturtulması zihnin körelmesine neden olabilmektedir.

Romanda karşımıza dindar Müslüman bir sosyal yapı çıkmaktadır. Eğitim ve hukuk sistemi dine dayanır. Bunun yanı sıra sosyal yaşamda da dinin önemli bir yeri vardır. İslam'ın farzları olarak düşündükleri davranışları yerine getirmeyenleri kınarlar:

Akşamleyin boz atına bir bağlam yoncayı yükleyip, yoncanın üzerinde yana doğru oturarak orağı tef gibi çalıp, yedi ses tonunun yüksekliğinde bağırarak köye girdi. Yamuk yakalı gömleğinin yakasını açık bırakıp, yırtık deri şapkasını gözünü kapatırcasına takmış, hangi renkte olduğu belirsiz takkesini kafasının arkasına geçirmiş, kulağının üzerine bir çiçek kıstırmıştı. Mescidin önünden geçerken, mescit önündeki karaağaca yaslanarak oturanlar ona nefretle baktılar.

"Ziyek Cinci, ramazan ayında niye bağıryorsun, orucun bozulmaz mı hey şehirli!" dedi dün akşam düzenlenen eğlenceye gücenen Mira Kadı, ellerini sallayıp.

"Kazara!" dedi mahalle imamı onu takiben Ziyavdun'u suçlayarak: "Ziyavdun oruç tutmuyor, sahura kalkmıyor, iftar etmiyor, mescide de gelmiyor, imanı zayıf bu adamın!"

Ziyavdun büyüklerin sözlerine kızmadı, attan sıçrayarak inip herkese selam verdi ve atın ipini bastırarak yerde diz çöküp oturdu:

"İnsanız, söyledikleriniz doğru ama alışımsım, şarkı söylemeden edemem. Doğru, Allahın üç farzını yerine getiremiyorum ama iman ile zekâtı asla unutmadım."

"Doğru" dedi imam hemen: "Buğdayı ayıkladıktan sonra ilk ürününü zekâta ayırıp vakıf deposuna döküyor, eli açık bir adam bu. Üstelik Kabristan'ın yanındaki iki ho arsayı vakfa verdi." (Sabir 2000: 44-45)

Farz olarak inandıkları ibadetlere önem vermelerine rağmen dini kaynaktan habersizdirler. Okuma yazmaları olmadığı için doğru ile yanlış bilgiyi ayırt edemezler. Kulaktan dolma bilgiler ve hurafeler toplum zihnine hâkimdir. Muhtar Bay ve imam arasında geçen bir konuşma buna örnektir:

Peygamberimiz, kendisi okuma yazmayı öğrenememiş ama ona çok değer vermiş. Köpeklerinize bile ilim öğretin demiş".

"Ne saçmalıyorsun Kaşgarlı!" dedi Muhtar Bay sinirlenerek: "Peygamberimiz öyle mi demiş?"

"İşte bu küfüdür" dedi imam, sakalını sıvazlayıp: "Buna inanmamak küfür sayılır."

"Küfür mü dedin?" Muhtar Bay birden öfkelenildi: "Sen, Kaşgarlı! Ne biliyorsun? Bizim eve şehrin tüm zenginleri, büyük âlimleri gelmişti, kuzu eti yiyip kıymız içip aylarca evimizde kalmıştı. Biz altı oğlan okulda eğitim görmediğimiz halde büyüklerin sözlerini, hatta Hakimbey Hoca'nın sözlerini de duymuştuk. Ama "Köpekler de okumayı bilsin" sözünü hiç duymadık. Sana göre biz köpekten daha mı aşağıyız yani? Senin gibi işsiz güçsüz bir yabaniye pis çorba, kemik verdiğimizize pişmanım..." (Sabir 2000: 7)

İmamın, kulaktan dolma bilgiyle söylediği sözün itiraz edilmesini küfür olarak yargılaması cahilliğinin başlıca göstergesidir. Muhtar Bay'ın akıl yürüterek sorduğu soruya verecek cevabı olmadığı için bu yolu seçmiştir. Ancak Muhtar Bay da sağlam bir bilgiye dayanmamakta, başkalarının sözlerini kaynak olarak almaktadır.

İmamın aslında işe yaramaz biri olduğu romanda açıkça vurgulanır. Din adamı kimliği sebebiyle toplum tarafından hürmet gördüğü için kendisine yardım edilmiş ve varlık kazanmıştır:

Şimdi onun büyük bir evi, iki atı, altı öküzü, on beş koyunu, bir de yağ değirmeni var. Onun tarlasını cemaat ekiliyor, buğdayını mahalledekiler biçiyor, hatta tuğlarını başkası savurup tahılı samandan ayırıp, bodrumuna gömüyordu. Onun için, imam ezik büzük gözükse de mahallenin orta halli zenginlerinden sayılırdı. Muhtar Bay bundan endişe duyuyordu. Eğer kendi tarancularından Fatıha ile İhlâs surelerinden başka bir kaç sure bilen birisi çıksaydı, "Kaşgarlı"yı buradan kovalardı. Bu yüzden Muhtar Bay ona sert davranmaktaydı. (Sabir 2000: 6)

Görüldüğü üzere birinin din adamı ya da bilgili biri sayılması için birkaç sureyi ezbere biliyor olması yeterlidir. Kitabı bilgisi sorgulanmaz.

Romanda; bu tip bir din adamının karşısına Alihan Töre, Muttali Halife, Damolla Raziyoğlu gibi aydın ve mücadeleci din adamları çıkarılır. Kaderciliği reddeden, halkı hurafelerle uyutmak yerine, yaşadığı esaretten kurtulması için harekete geçiren bu kişiler aynı zamanda siyasi liderlik de yapmışlardır. Alihan Töre'nin "*Elinde iki silah var, birisi iman, birisi tüfektir. Tüfekle düşmanı öldüreceksin. İmanın seni koruyor!*" (Sabir 2000:999) şeklindeki sözü bunu açıkça ortaya koymaktadır. Başlattıkları hareket, verdikleri mücadele büyük güçlerin hamleleri sonucunda başarısızlığa uğrar. Ancak gelecek kuşaklar için umut ışığı olurlar.

Sonuç

Çağdaş Uygur edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Zordun Sabir, kaleme aldığı Anayurt adlı belgesel nitelikli tarihi romanında 1940'lı yıllarda gerçekleşen milli mücadele döneminde Rusya ile Çin arasında kalan Uygur Türklerini konu edinmiştir. Silahlı mücadelenin yanı sıra toplumun sosyal yapısını ve insanların özel yaşantılarını da ayrıntılarıyla ortaya koymuş ve böylece halkın içerisinde bulunduğu sosyal ve siyasal şartları gözler önüne sermiştir. Romandaki sosyal yapıyı; aile kurumu, eğitim, din ve ekonomi olmak üzere dört başlık altında incelediğimiz bu çalışmamızda Doğu Türkistan'da yaşanan ve uzun yıllardan bu yana süregelen sıkıntılı durumun nedenlerini ve sonuçlarını tespit etmeye çalıştık. Bunları maddeler halinde sıralayalım:

1. Toplumun temel sıkıntılarının başında fakirlik gelmektedir. Ağır vergiler altında ezilen halk, fakirlikten kurtulabilmek için çareler aramaktadır. Bu durum suç işleme oranını artırmış, huzur ve güven ortamını zedelemiştir.
2. Fakirliğin yanı sıra toplumun diğer temel sıkıntısı özgür olmamalarıdır. Siyasi sebepler sonucunda bölge halkı Rusya, Çin gibi dünyanın büyük güçlerinin baskısı altına girmiştir. Bu baskı kültürden ekonomiye kadar birçok alanda onlara zarar vermektedir. Bu durumdan kurtulmak için birçok kez milli mücadele verilmiş ancak hiçbiri tam anlamıyla başarılı olamamıştır.
3. Toplumların özgürlüklerine kavuşup refaha ermeleri için en önemli etkenlerden biri de eğitimidir. Toplumda okuma yazma bilen kişi sayısı yok denecek kadar azdır. Cahil bırakıldıkları için başlarına gelen olayları doğru yorumlayamamakta, üzerlerinde baskı kuran güçler tarafından kontrol edilmeleri kolaylaşmaktadır.
4. Cahil bırakılan halk dinin yanlış yorumlanmış şekli olan hurafelerle baş başa kalmıştır. Okuma yazması olmayan, ilahî kaynaktan habersiz din adamları hürmet görüp varlık sahibi edilmiştir. Bu durum cahilliğin artmasına sebep olmuş, ayrıca bir takım ahlak dışı davranışlar din kılıfına sokularak maruz görülmüştür. Erkek karşısında kadın horlanmış ve zulme uğramıştır.

Kaynaklar

- BERKI Abdülehet Abdulreşit (2013). "Çağdaş Uygur Edebiyatındaki Tarihi Romanları Tasnif Etmek ve Bunun Önemi", *Şinca Üniversitesi Felsefe Toplum Bilimleri Dergisi*, S. 9, s. 72.
- HASANCAN Abdulvahit (2016). "Çağdaş Uygur Edebiyatında Önemli Bir Yazar: Zordun Sabir", *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, S. 7, s. 1-7.
- ÖMER Ehtem (2001), "Uygur Edebiyatındaki Serdar Yazgüçü Zordun Sabir", *Tañritağ Dergisi*, S. 4, s. 19-23.

ÖTKÜR Abdürrahim (2006). *Íz Romanı*. Ürümçi: Şincan Halk Yayınevi.

SULTAN Azat, KERİMCAN Abdurehim (2002), *Uygur Búgünki Zaman Edebiyat Tarihi*, Şincan Üniversitesi Neşriyatı, s. 184-198.

SABIR Zordun (2000). *Anayurt*. Ürümçi: Şincan Halk Yayınevi.